

TRACTATUS OCTAVUS

DE VIRTUTIBUS THEOLOGICIS

PRÆAMBULA

231. Q. 1. *Quid est virtus theologica, et an necessaria?*

R. Ad 1: Virtus theologica, quæ pro objecto suo immediato habet Deum uti auctorem gratiæ et gloriæ, ab Augustino definitur: *Bona qualitas seu habitus animi, quo recte vivitur* (quæ nempe facit ut firmiter credamus, fiducialiter speremus, ac bene diligamus), *et quem Deus in nobis operatur*; ideo dicitur etiam virtus infusa, ut distinguatur a virtute naturali, quæ potest naturaliter acquiri. Differt quoque tum a Religione, quia hæc directe non habet pro suo objecto Deum, sed ejus cultum; tum a ceteris virtutibus moralibus, quarum item objectum immediatum diversum est. In hoc tamen cum morali concordat, quod hominis actiones ad normam legis æqualiter alliciat, et ejus voluntatem provocet ad boni prosecutionem, ac ideo utraque ad principia actuum humanorum allicientia merito revocatur.

R. Ad 2: Cum Angelico: virtus theologica est profecto necessaria; nam cum homo tendat per virtutem in beatitudinem suam, cumque duplex sit hominis beatitudo, altera *naturalis*, ad quam pervenire ipse potest per virtutem naturæ suæ, altera vero *supernaturalis*, ad quam sua virtute non sufficit; ideo necesse est, ut homini divinitus superaddantur virtutes supernaturales, quales sunt Theologicæ, quibus in finem et beatitudinem quoque supernaturalem, ad quam est a

Deo sublimatus, tendere et pervenire valeat¹. Imo habitus virtutum Theologicarum ipsis infantibus est necessarius necessitate mediæ; cum sine ipso nemo justificari, neque cum Christo uniri possit².

232. Q. 2. *Quot sunt virtutes theologicæ?*

R. Virtutes theologicæ sunt: *Fides, spes et charitas*. Ut recte moveamur in finem oportet: 1. nos illum cognoscere ac credere; quia voluntas non fertur in incognitum; 2. finem illum sic cognitum a nobis exoptari, quia item voluntas ferri non potest in id, quod pertimescit; 3. et finem illum a nobis amari; non enim desideratur, nisi quod haberi speratur et simul diligitur. Hoc modo explicatur origo virtutum theologicarum: *Fidei*, qua Deum cognoscimus; *spei*, qua nos ipsum obtenturos esse aliquando speramus; *charitatis*, qua eumdem amamus. Singulas sic recensuit Apostolus: *Nunc autem manent fides, spes et charitas, tria hæc*³: quasi diceret *neque plures neque pauciores sunt*. Dixit *nunc*; in cœlesti enim patria fidei correspondet *visio*, spei *comprehensio*, charitati autem *fruitio* seu *delectatio*: quæ quidem sunt tres animæ beatæ dotes⁴.

Ratione originis primum locum tenet *fides*, cum sit initium omnis justificationis. Ratione præstantiæ *charitas*, dicente Apostolo: *Major harum est charitas*; est enim complementum et perfectio ceterarum. Hinc recte Augustinus: *Domus Dei credendo fundatur, sperando erigitur, diligendo perficitur*⁵.

¹ 1, 2, q. 62, a. 1. — ² Tridentinum, sess. vi, c. vii, *De R.*

³ I Cor. xiii. — ⁴ S. Thomas, *Supplem.*, q. 95, a. 5.

⁵ Serm. xxvii, *De Verb. Apost.*

DISPUTATIO PRIMA

CAPUT PRIMUM

DE FIDEI NOMINE, NATURA AC DIVISIONE

233. Q. 1. Quid est fides?

R. Fidei nomen multipliciter sumitur: — 1. pro fidelitate in promissis adimplendis juxta illud: *Numquid incredulitas illorum fidem Dei evacuabit*¹? — 2. pro ipsis promissis: sic Apostolus dicit de quibusdam viduis, quod *primam fidem irritam fecerunt*²; — 3. pro conscientia ac intima persuasione juxta illud: *Omne quod non est ex fide, peccatum est*³; — 4. pro fiducia, qua quis pro certo habet, se obtenturum gratiam quam postulat, secundum illud: *Postulet autem in fide, nihil hæsitantis*⁴; — 5. pro argumento ad suadendum, quo sensu Paulus: *Deus... statuit diem, in quo judicaturus est orbem... fidem præbens omnibus*⁵; — 6. pro ipsa doctrina et objecto fidei, ut in symbolo Athanasii: *Hæc est fides catholica, quam nisi quisque fideliter firmiterque crediderit, salvus esse non poterit*; — 7. tandem fides sumitur communius pro assensu intellectus nostri ob alterius auctoritatem: si est ob auctoritatem hominis, fides est humana; si ob auctoritatem Dei, est fides divina, de qua in præsentem.

Apostolus sic fidem divinam definivit, ut sit *sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium*⁶. *Substantia*, id est basis et inchoatio; quidquid enim aliis supponitur et substernitur, nomen substantiæ, quod a *substando* dictum est, sortitur. *Sperandarum rerum*, et sic distinguitur virtus

¹ Rom. III.

² I Tim. v. — ³ Rom. XIV. — ⁴ Jac. I. — ⁵ Act. XVII.

Hebr. XI. — V. Liguori, *Op. Mor.*, I, II, n. 2. — Ferraris, *Bibl.*, etc.,
vº Fides.

fidei theologicæ a fide generatim sumpta¹; neque sane omnia quæ credimus, speramus. *Argumentum non apparentium*, id est juxta textum græcum *convictio* seu demonstratio firma rerum, quæ non videntur; quæ ideo verissima esse creduntur ac si manifestis demonstrationibus nobis essent nota. Hæc definitio convenit etiam Patriarcharum fidei: eam tamen præsentem statui magis accommodando fidem sic definimus, ut sit *virtus theologica divinitus infusa, qua libero ac pio voluntatis affectu firmiter assentimur iis omnibus, quæ Deus revelavit, et quæ Ecclesia credenda proposuit ob Dei ipsius veracitatem*. Explicatur definitio.

Dicitur: 1. *virtus theologica*, quæ Deum directe respicit, ad discrimen virtutum moralium, quæ ad Deum non nisi indirecte referuntur.

2. *Divinitus infusa*: quia fides nostra cum sit donum supernaturale divinum, naturales animi vires excedit; ideo ad illam requiritur gratiæ divinæ auxilium. Hinc Apostolus: *Vobis donatum est pro Christo, non solum, ut in eum credatis*, etc.². Ceterum etsi *virtus infusa causetur in nobis a Deo sine nobis agentibus, non tamen sine nobis consentientibus*³.

3. *Qua libero ac pio voluntatis affectu*: sic fides nostra distinguitur a dæmonum fide, qui etsi credant et contremiscant⁴, non tamen libere ac pie veritatibus assentiuntur; unde eorum fides neque divina est, neque est infusa.

4. *Firmiter assentimur*; quia assensus fidei debet esse sine ulla errandi formidine: alioquin hæsitatio esset, non fides.

5. *Iis omnibus quæ Deus revelavit*, quæ quidem constituunt objectum fidei materiale. Dicimus *omnibus*, ut refellatur hæreticorum doctrina, qui distinguentes inter articulos fundamentales et non fundamentales fidei, dicunt primos necessario esse credendos, non secundos. Singula fidei objecta, quæcumque sint, habent eandem veritatem, ut credantur, nempe veracitatem divinam falli ac fallere nesciam⁵.

¹ S. Thomas, 2, 2, q. 4, a. 1. — ² Phil. I. — ³ 1, 2, q. 68, a. 8. —

⁴ Jac. II.

⁵ V. Ciercià, *De Eccles. Christi*. — Arciv. Charvaz, *Guida del catecumeno valdese, ossia Difesa del cattolicesimo*, vol. I, p. III, ragion. III.

6. *Et quæ Ecclesia credenda proposuit*, quia divina revelatio nobis non manifestatur, nisi per Ecclesiæ propositionem, dicente Augustino : *Evangelio non crederem, nisi me Ecclesiæ catholicæ commoveret auctoritas*¹.

7. *Ob Dei ipsius veracitatem*; quia veritas infallibilis, quæ est ipse Deus, constituit objectum fidei formale, id est rationem formalem ob quam credimus. Hinc Apostolus scribit : *Fides ex auditu, auditus autem* (seu assensus) *per verbum Christi*².

234. Fidei natura collocanda est in actu intellectus, quo creduntur dogmata: est contra Calvinistas, qui docent fidem non esse assensum, quo veritates revelatæ firmiter creduntur; sed fiduciam, qua certo credimus nos et promissionum Dei et ejus justitiæ participes fieri. Probatur catholica veritas : 1. ex Scripturis, ubi distinguitur fides a spe : *Nunc autem manent fides, spes et charitas, tria hæc*³; at si fides et spes idem sonarent, non essent tria, sed duo; 2. ex Patribus : unus sit Augustinus, qui fidem collocat in actu intellectus, quo creduntur dogmata : spem vero in actu voluntatis, quo sperantur res promissæ : *Aliquid etiam quod non speratur, credi potest; quis namque fidelium poenas non credit impiorum? nec sperat tamen*⁴.

235. Q. 2. *Quomodo fides dividitur?*

R. Quadruplici modo fides dividitur :

1. In *habitualem*; et est *habitus supernaturaliter infusus, animam permanenter habilitans ad actus fidei eliciendos. Et in actualem*, quæ est *actualis, firma ac supernaturalis adhesio rebus revelatis, et ab Ecclesia ad credendum propositis*: hæc si exterius prodeat, exterior; si autem intus in animo lateat, interior appellatur.

2. In *explicitam* et in *implicitam*. *Explicita* fides illa est, qua aliquis fidei articulus creditur in se, sub propriis ac particularibus terminis, sub quibus nobis proponitur : v. g., qui expresse credit Deum trinum, Patrem, Filium et Spiritum

¹ L. contra Epist. fund., c. v. — V. Bolgeni, *L'Economia della fede cristiana*.

² Rom. x. — ³ I Corinth. XIII. — ⁴ *Enchir.*, c. VIII.

sanctum, habet fidem explicitam Trinitatis : sic etiam credit explicite mysterium Incarnationis, qui credit Filium Dei assumpsisse naturam humanam, et Christum esse Deum et hominem. — *Implicita* autem fides illa est, qua aliquid creditur non in se et in propriis terminis particularibus, sed in alio, in quo illud continetur : sic qui credit in Christum Deum et hominem, eo ipso implicite credit in duplicem ejus voluntatem, etsi eam ignoret.

Fides ipsa implicita iterum duplex ab accuratioribus solet distingui : vel enim credimus aliquid in alio, tanquam in principio universali, cui adhæremus, ut cum quis in communi credit quidquid credit Ecclesia, quin tamen aliquid particulare (neque etiam in confuso vel in umbra) sciat aut credat. Vel credimus aliquid in alio jam ut in umbra et figura, per quam nempe ipsa veritas credenda confuse significatur : ut cum quis credit Deum esse missurum salvationem, sed nesciat media, quibus id sit acturus. Prima dicitur fides implicita latiori sensu : altera fides implicita dicitur sensu stricto ac proprio ; est tamen utraque semper fides implicita.

3. In *catholicam* et *privatam*. Fides catholica complectitur universas veritates, quarum revelationem testificatur Ecclesia. *Privata* vero versatur circa eas veritates, non expresse ab Ecclesia propositas, quarum revelatio potest quibusdam alio medio innotescere.

4. In *formatam*, quæ dicitur etiam *fides viva*; et in *informem*, quæ dicitur etiam *fides mortua*. *Viva* est quæ gratiam habitualement, sive charitatem sibi conjunctam habet : talis est fides hominis justi. *Mortua* est quæ caret justitia et charitate : talis est fides hominis in statu mortalis culpæ constituti.

236. Quolibet peccato mortali ita fidem extinguere, ut nulla amplius in peccatoribus admittenda sit neque *viva* neque *mortua*, et si quæ adhuc remanere videatur, ea non sit fides vera, nempe divina, sed mere humana, docuit Calvinus, Quesnellus, alique de Schola Jansenistarum. Sed veritas catholica est, fidem *veram*, nempe divinam, esse posse etiam sine charitate, ac proinde fidem *informem* sive mortuam esse admittendam uti *veram* ac divinam fidem.

Probatur 1. ex Scripturis : *Si habuero omnem fidem, ait Apostolus, ita ut montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil*

sum; sed fides, quæ montes transfert, est fides vera et divina; ergo hæc a charitate sejuncta potest in natura sua esse. *Quid proderit, fratres mei*, inquit S. Jacobus, *si fidem quis dicat se habere, opera autem non habeat? numquid poterit fides salvare eum?* Hic pariter sermo est de fide non humana, sed divina ideoque vera: atqui hæc dicitur subsistere posse etiam per se et sine charitate: — 2. ex Patribus: pro omnibus unus sit Augustinus, *qui de fide et operibus* totus in eo est, ut ostendat neminem debere salutem æternam sperare, si fidem habeat sine charitatis operibus; — 3. ex Tridentino: *Si quis dixerit, amissa per peccatum gratia* (en charitatis mortem), *simul et fidem semper amitti, aut fidem quæ remanet, non esse veram fidem, licet non sit viva, aut eum qui fidem sine charitate habet, non esse christianum, anathema sit*²; — 4. ex pontificum Oraculis: Alexander VII hanc sub n. 12 propositionem damnavit: *Quando in magnis peccatoribus deficit omnis amor, deficit etiam fides, et etiamsi videantur credere, non est fides divina*. Clemens XI aliam similem in Quesnello Jansenismi professore valde insigni confixit. Dicendum ergo, charitatem quidem esse non posse sine vera fide, quia fides vera est ejus fundamentum: sed veram fidem esse posse sine charitate; nam stat fundamentum sine ædificio.

237. *Sed si fides* (inquis) *in statu peccati mortalis, sive sejuncta a charitate, est fides mortua; ergo amplius non existit, sicuti cessat existere homo actu quo moritur; vel saltem fides quæ remanet, non erit amplius fides vera, nempe divina.*

Resp. neg. *conseq. et paritatem*: fides enim sine charitate dicitur quidem *mortua*, sed non quasi cesset existere, quemadmodum mori dicitur homo; bene vero quia operationem in Christiano cessat habere in ordine ad vitam æternam, eo modo quo corpus dicitur *mortuum*, quod existit quidem, sed vita destitutum: hanc comparisonem supeditat S. Jacobus: *Sicut... corpus sine spiritu mortuum est; ita et fides sine operibus mortua est*³. Atqui corpus hominis, etiamsi mortuum, quia sine anima, adhuc remanet verum corpus humanum; a pari fides, etiamsi mortua, quia sine charitate, adhuc remanet vera fides, nempe divina. In quo enim sita est fidei divinæ natura? profecto in hoc quod faciat nos assentiri rebus a Deo revelatis ob divinam veracitatem; atqui assensus iste etiam sine charitate haberi potest.

Imo si sermo sit de merito, quod Theologi vocant *de congruo*, ipsa

¹ I Cor. XIII.

² Ep., c. II. — V. Dubois, *Pratique du christianisme ou Nécessité de pratiquer ce que l'on croit*. It. *Le Saint Prêtre*, §§ 57 et seqq.

³ Sess. VI, can. XXVIII.

⁴ Ep., c. II.

fides mortua meritoria est apud Deum; opera enim meritoria *de congruo* præcedunt justificationem: *Nec ipsa remissio peccatorum*, inquit Augustinus, *sine aliquo merito est, si fides hanc impetret*⁴. Si res ita non esset, quis amplius peccatores hortaretur, ut se vehementer commendent Dei misericordiæ et Beatæ Virgini, quæ est *refugium peccatorum*, ut in Christi gratiam reverti possint? Quapropter qui absolute et sine ulla restrictione pronuntiat *fidem sine charitate non esse meritoriam*, nobis videtur cum Quesnello sentire, cujus erat hæc thesis damnata sub n. 56: *Deus non remunerat, nisi charitatem.*

CAPUT SECUNDUM

DE FIDEI OBJECTO, REGULA, ANALYSI AC SUBJECTO

238. Q. 1. Quodnam est objectum fidei?

R. 1: *Materiale* fidei objectum (seu materies, circa quam fides nostra occupatur, sive quod credere tenemur) est Deus ipse, et illud omne quod ab eo revelatum fuit. Deus quidem ipse est objectum primum et proprium: cetera vero ab eo revelata objectum minus proprium et secundarium. *Si vero*, ait D. Thomas, *consideremus materialiter ea, quibus fides assentitur, non solum est ipse Deus, sed etiam multa alia; quæ tamen sub assensu fidei non cadunt, nisi secundum quod habent aliquem ordinem ad Deum*², sive tanquam principium a quo procedunt, sive tanquam finem ad quem tendunt.

R. 2: Objectum vero *formale* fidei seu formalis et ultima ratio, quæ nos movet ad credendum, est testimonium divinum, sive Deus ipse uti summe verax, imo et prima veritas; omnis namque fides innititur testimonio verum dicentis; ideo enim alicui credimus, quia verax est et vera semper loquitur. Ergo summa Dei veracitas est ratio fundamentalis nostræ fidei, seu motivum ultimum et supremum determinans assensum nostrum. Hoc sane sensu inquebat Apostolus: *Cum accepissetis a nobis verbum auditus Dei, accepistis illud non*

⁴ Epist. cxcv. c. v, n. 19. — ² 2, q. 1, a. 1.

ut verbum hominum, sed (sicuti est vere) verbum Dei¹. Et in actu fidei expresse dicimus: *Credo, Domine, quidquid revelasti, quia summe verax es, qui nec falli nec fallere potes.* Hinc perbelle aiebat Cassianus: *Deus hoc dixit? verbum illius summa ratio est: removeo disputationes; sola mihi sufficit ad credulitatem persona dicentis*².

239. Q. 2. *Quænam est regula fidei?*

R. Regula fidei dicitur illud omne, quod verum fidei objectum vel continet vel declarat: tres vulgo assignantur fidei regulæ: *Scriptura, divina traditio, et Ecclesia*. Quoniam vero neque S. Scriptura neque traditio veritates in se contentas viva voce explicant, iccirco appellari solent regulæ fidei mortuæ seu inanimatæ; Ecclesia autem, quæ Scripturam et traditionem clara ac infallibili auctoritate explicat, dicitur regula viva seu animata³. — Vel etiam dici potest, quod Scriptura et Traditio sint fontes, quæ fidem continent; Ecclesia vero est via seu medium, quo a Deo revelatæ veritates, et in Scriptura vel traditione contentæ certo nobis innotescunt; unde patet duo requiri, ut aliquod catholicæ fidei dogma dicatur, Deum revelantem, et Ecclesiam proponentem. Hæretici unam tantum admittunt fidei regulam, nempe sacram Scripturam; medium autem ad Scripturam intelligendam reponunt adhuc in ipsa Scripturæ lectione, in sensu privato, in Spiritus sancti privata motione et in examinis via; sed falluntur toto cælo.

Ac 1. præter Scripturam etiam divinas traditiones admittendas uti divinæ fidei regulas Tridentinum definivit⁴. Sane decretorium est illud Apostoli: *Fratres, state et tenete traditiones, quas didicistis sive per sermonem sive per epistolam nostram*⁵. In quæ verba scripsit Chrysostomus: *Hinc patet*

¹ I Thess. II.

² *De Incarn.*, l. IV, c. VII. — V. Liguori, *Op. Mor.*, l. II, n. 4.

³ Propositio Ecclesiæ dicitur etiam regula *immediata*, seu *proxima* fidei; verbum autem Dei sive scriptum sive traditum, in quo divina revelatio continetur, regula *remota*, seu *mediata*.

⁴ Sess. IV. — V. Perronne, *Il Protestantismo e la Regola di fede*.

⁵ II ad Thessal. II. — V. Milner, *Il fine di una religione controversa*. — Wiseman, *Conférences sur les principales vérités de l'Église catholique*. — Malou, *De la lecture de la Bible en langue vulgaire*. — Moehler, *Dell'*

quod non omnia per epistolam, sed multa etiam sine litteris; eadem vero fide digna sunt tam illa, quam ista. Adde: primæ Ecclesiæ conditæ sunt et plures diu extiterunt sine Scripturis, saltem novi Testamenti; sola igitur traditione illæ fidelium collectiones veritates a Deo revelatas tunc cognoscebant. Adde: si traditiones dogmatico-divinæ a Scripturis distinctæ non admitterentur, neque de numero divinatorum librorum ac de eorum divina inspiratione, neque de dogmatico eorundem sensu, neque de non paucis fidei articulis quos nobiscum protestantes profitentur constare posset: ut est dogma de valore baptismi ab hæreticis vel infidelibus collati, de valore item pædobaptismi (baptismi infantium), de cessatione a sanguine et suffocato, de die dominico sabbatis suffecto, etc. Falluntur ergo novatores qui eas tantum traditiones admittunt, quas vocant *inhæsitivas* et *declarativas*, quæ nempe firmant traditiones jam in Scripturis contentas.

2. Medium ad certo cognoscendas veritates a Deo revelatas debet esse: 1° *certum, securum*, atque *aptum* ad omnes dubietates solvendas; secus non posset obtinere assensum firmum et immutabilem; 2° *universale*; si enim omnes vocati sunt ad fidem, omnibus obvia esse debet regula, qua fidem ipsam firmiter assequantur ac teneant; 3° *perpetuum*: quantum fides, tantum ejus regula perdurare debet; sed fides est usque ad consummationem sæculorum duratura.

Si ita est, ut patet, medium istud non potest constituere neque sacra Scriptura, cum multa difficilia et obscura contineat, et ipsa in omnibus fidelium manibus non versetur; neque motio divini Spiritus, quam nimis facile quisque fingere potest; neque sensus privatus, alioquin tot haberemus sententias quot capita; neque examinis via, tunc enim paucissimi fidei veritates assequerentur: cum alii ingenii tarditate, alii rerum temporalium cura et cupiditatum amore ad eas assequendas impedirentur. Et vel ipsi paucissimi, non nisi cum plurium errorum admixtione, et uni aliis in pluribus dissentientes, veritates fidei sibi compararent. Hoc patet ex prote-

unità della Chiesa, c. II. — Charvaz, *Guida del catecumeno valdese*, part. IV. — Liguori, *Opera dogmatica*, sess. IV. — Martinet, *Solution des grands problèmes*, l. II, etc.

stantibus : quod lites inter illos quoad ipsa primaria fidei capita¹ unde unitas fidei apud illos penitus evanuit. Dicendum ergo cum Catholicis medium tutum, facile, omnibus obvium ad cognoscendas veritates revelatas in auctoritate viva ac infallibili reponendum esse; et sane major hominum pars sola regitur auctoritate². Hæc autem autoritas viva et infallibilis in nullo alio reperiri potest, nisi in visibili et perpetuo Ecclesie magisterio; Ecclesia enim dicitur *columna et firmamentum veritatis*; quam quidem *qui non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus*³ (A).

240. Q. 3. Quid est fidei analysis?

R. Analysis seu resolutio fidei est illa mentis operatio, qua pervenitur ad rationes, quæ assensum nostrum determinant: seu est discussio principiorum, propter quæ creditur aliqua veritas. Unde quando credimus, v. g., tres in Deo esse Personas, ideo nos credere dicimus, divina agente gratia, quia id Deus revelavit in Scripturis; ideo vero nos credere hoc revelatum in Scripturis, quia illud testatur Ecclesia; ideo demum nos testimonio Ecclesie tuto fidem habere, quia Ecclesia pro se habet omnia creditibilitatis et infallibilitatis motiva⁴. Actus ergo fidei quinque importat, veritatem revelatam, au-

¹ V. Bossuet, *Hist. des variations*. — Moehler, *La simbolica*, ossia *Esposizione delle antitesi dogmatiche tra i cattolici ed i protestanti*. — Nardi, *Elementi di diritto ecclesiastico*, §§ 266 et seqq.: Origine storica e costituzione delle sette eterodosse. — *Annali Religiosi*, vol. I, ser. I, art.: Il principio protestante di appellarsi alla Sacra Scrittura sovversivo della dottrina protestante, e confermativo della fede cattolica, ecc. — Perrone, *Præl. Theol.*, de locis theol. — *Civiltà Cattolica*, ser. III, vol. IX: L'Assemblea cattolica e le Assemblee eterodosse, etc., etc.

² Quæ auctoritas libertatem non destruit: « Ceux-là sont intellectuellement les plus libres qui ont les moyens les plus faciles pour trouver la vérité, et non ceux qui ont la plus grande liberté pour la recherche de la vérité par leurs propres forces. » Ad rem Card. Wiseman in Op. *Quatre années d'exercice de la religion catholique*, c. IV: *l'Esclavage du protestantisme*.

³ I Tim. III, et Matth. XVIII. — V. Martinet, *Philosophie du catéchisme catholique*, l. I.

⁴ Hac methodo omnes fideles ad eliciendum actum fidei rationabilem facile deducuntur. — V. Exemplum apud Gaume, *Catéchisme de persévérance*, p. II, leq. 47.

ctoritatem Dei revelantis, Ecclesiam proponentem, motiva creditibilitatis de veracitate Ecclesie nos tutos reddentia, tandem gratiam Dei assensum nostrum dirigentem atque ad statum supernaturalem elevantem; fides enim est donum supernaturale, et nemo venit ad Christum, nisi Pater celestis traxerit eum: idque Tridentinum definivit¹.

Primus tamen et ultimus annulus, a quo fides incipit et in quem desinit, constituendus est in divino testimonio ab Ecclesia proposito. nempe divinum testimonium est ratio formalis cur credimus; Ecclesia vero est iudex infallibilis seu viva et infallibilis auctoritas, quæ nos certos reddit hoc vel illud esse revelatum, ut nulli dissensioni sit locus. Quæ quidem viva et infallibilis auctoritas in ea tantum viget Ecclesia (ut verbis utamur Pii Papæ IX), quæ a Christo Domino supra Petrum totius Ecclesie Caput, Principem et Pastorem, cujus fidem nunquam defecturam promisit, ædificata suos legitimos semper habet Pontifices sine intermissione ab ipso Petro ducentes originem in ejus cathedra collocatos, et ejusdem etiam doctrinæ, dignitatis, honoris ac potestatis hæredes et vindices (Encycl. Qui pluribus, anno 1846) (B).

241. Q. 4. An fidei objecta lapsu temporis creverint?

R. Veterum præsertim scholasticorum communis erat sententia cum D. Thoma², fidem catholicam quoad substantiam credendorum semper eandem fuisse vel ab ipso mundi exordio, et tantum novas explicationes successive obtinuisse. Omnia enim dogmata jam satis implicite continebantur in fide Dei et divinæ providentiæ; hinc Augustinus: *Tempora variata sunt, non fides*³.

Verum plures recentiores cum Antoine docent: — 1. objecta fidei ab Adamo ad Apostolos inclusive crevisse non tantum secundum quid, quatenus quædam fuerunt pedetentim explicata; sed etiam simpliciter, quatenus aliquid novi fuit revelatum. Sane complura in lege naturæ revelata sunt Abrahamo aliisque Patriarchis: complura item innotuere per Moysen aliosque Prophetas in lege scripta, quæ nequeunt haberi ut nudæ explicationes primæ revelationis. Et merito ex ipso Augustino; *nam gradatim et per incrementa fragili-*

¹ Joann. VI; et Trident., sess. VI, c. VI. — ² 2, 2, q. 1, a. 7.

³ Tract. XLV in Joan.

*tas humana nutriri debuit*¹. 2. Ab Apostolis usque ad nos objectum fidei *simpliciter* non crevisse; tum quia Spiritus sanctus docuit Apostolos *omnem veritatem*²; tum quia Ecclesia nunquam sibi attribuit potestatem dogma novum revelandi. Crevit tamen et crescit *secundum quid* quatenus revelatio jam facta per auctoritatem Ecclesiæ infallibilem vel explicatur vel ad singularia objecta applicatur, vel contraversa certificatur, quod tamen non est condere nova dogmata³. Ex quo item constat absurditas hæreticorum, quod nempe Ecclesia per succedentes ætates fit minus docta et intelligens in mysteriis fidei; semper enim Ecclesia est fundamentum et columna veritatis, cui Deus assistentiam suam promisit ad consummationem sæculi. Et contraria doctrina damnata est a Clemente XI Bulla *Unigenitus* in Quesnello (propositione 95), et a Pio VI Bulla *Auctorem fidei* in Synodo Pistoriensi (propositione 1).

242. Q. 5. *Quid de revelationibus privatis tenendum est, quas Sanctis plerisque factas scimus etiam post Apostolorum ætatem?*

R. Privatæ revelationes ad fidem catholicam non pertinent; fides enim nostra, ait Angelicus, non innititur revelationibus quibuscumque; sed iis dumtaxat, quæ Patriarchis, Prophetis et Apostolis factæ sunt, et iccirco fideles dicuntur in Scripturis *superædificati super fundamentum Apostolorum et Prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Jesu*⁴. Neque facessit, quod Ecclesia nonnullas approbaverit, ut sanctarum Birgittæ ac Catharinæ Senensis; cum enim Ecclesia id agit,

¹ *Q. ex novo Test.*, c. LXXXVI. — Ad rem habet doctiss. Klée in suo opere, *Histoire des dogmes*, vol. I, sub initio: « La substance du dogme, déterminée dès l'origine, demeure toujours la même; sa formation dans le temps est progressive, en sorte qu'il se développe selon les progrès de la raison vraie et droite qui l'étudie, en même temps qu'il grandit pour résister aux efforts de la pensée ennemie qui l'attaque. » — V. *Amico Cattolico*. Milano, vol. XII, ser. I, articolo: Le variazioni in dottrina. — *Sul criterio de' dogmi*, reminiscenze di Seminario e di studi di un sacerdote milanese; Milano, 1860.

² Joann. v et xvi.

³ V. Dezinger, *Euchiridion symbolorum et definitionum, quæ de rebus fidei et morum a Consiliis et summis Pontificibus emanarunt*. Lipsiæ et Neapoli, 1861.

⁴ Eph. ii. — V. D. Thomas, 1 p., q. 1, a. 8.

nunquam easdem revelationes nobis credendas proponit uti dogma catholicum; sed sua approbatione solum intendit declarare nihil in ipsis contineri contra fidem aut bonos mores: nempe tanquam pias et absque ulla superstitione prudenter recipi posse, licet adhuc, salva fide, ab iis possit recedi, si fiat, ut ait Benedictus XIV¹, *cum debita moderatione, non sine ratione et citra contemptum*.

Ex quo recte concluditur, generatim loquendo, neminem teneri reapse credere tali revelationi: nec si credat, talem assensum posse esse fidei catholicæ aut divinæ, cum non ininitatur divino testimonio, sed testimonio humano, id est personæ, cui revelatio facta est. Diximus *generatim loquendo*; etenim non tantum persona cui fit revelatio, sed etiam persona ad quam dirigitur revelatio (uti si Deus alicui revelet quod talis Prælati non recte se gerit), si proponatur cum sufficientibus argumentis rite probatis, eam credere debet; Deus enim illi loquitur per alium, et proinde ab eo exigit fidem² (C).

243. Q. 6. *Quodnam est fidei subjectum?*

R. Subjectum fidei aliud est proximum, aliud remotum. *Proximum* est ipsa facultas seu potentia personæ, in qua fides residet: hæc nihil aliud est, quam intellectus. *Credere*, ait D. Augustinus, *est cum assensu cogitare*: atqui cogitatio residet in intellectu; ergo et credere, ac proinde etiam fides. Adde ex Apostolo: fidei succedit visio patriæ: *Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem*; atqui visio est in intellectu, ergo et fides³. — Subje-

¹ L. III, c. ult. *De Servorum Dei beatificatione et Beatorum Canonizatione*.

² Imo quod pertinet ad illum, cui fit revelatio, sunt qui cum Gotti docent hanc credi debere fide theologica: et consequenter quæcumque ipsi revelantur a Deo esse objectum materiale fidei divinæ: cum prima Veritas sit ratio propria et proxima assentiendi omnibus quæ revelantur quibuscumque revelentur. Sed negant alii ipsum posse privatæ revelationi credere ex fide catholica, qua Christianus est; cum hæc revelatio non contineatur in ambitu objecti formalis catholicæ fidei, sed ex alio speciali lumine superno eruatur. — V. Benedictus XIV, *loc. cit.* — Liguori, *Homo Apost.*, append. I, n. 49, ubi etiam de locutionibus et visionibus.

³ I Cor. xiii. — Verum ad illius assensum requiritur etiam pia in nobis

ctum fidei *remotum* est persona fidei capax : tales porro fuerunt non solum homines, sed etiam Angeli in eorum prima conditione, qui donati quidem fuerunt gratia, sed cum hæc in ipsis non esset consummata, ita ut Deum per essentiam videre possent ; oportuit in iisdem quamdam fuisse inchoationem speratæ beatitudinis. Quæ quidem inchoatio locum habet in voluntate per spem et charitatem, in intellectu per fidem.

244. *Quid (quæres) de beatis, damnatis, animabus purgantibus atque infidelibus? habentne veram fidem?*

R. 1. Quoad beatos dicimus : cum fides ex Apostolo sit *argumentum non apparentium*, id est *certa apprehensio eorum, quæ non videntur*, ut exponit Angelicus, beati autem jam *facie ad faciem* contemplantur quæ nos non videmus, nisi per *speculum in ænigmate*, consequenter aperta res est, fidem in beatis non reperiri¹; — 2. ad damnatos quod attinet, cum ex eodem Apostolo fides sit *sperandarum substantia rerum*, et donum valde insigne gratiæ divinæ, cumque damnati nulla amplius spe recreari possint in eorum suppliciis sine fide duraturis, iis divina fides non competit; — 3. idem valet de dæmonibus : etsi enim, dicente Jacobo, *dæmones credunt et contremiscunt*; hæc eorum fides non est supernaturalis, sed naturalis, coacta et orta ex evidentia rerum; — 4. quoad animas purgantes, cum ipsæ nondum videant Deum *facie ad faciem et sicuti est*, patet in iis adhuc fidem manere; — 5. demum infideles, ut ipsum per se nomen sonat, fidem non habent.

liberæ voluntatis affectio, et iccirco dicimus fidem esse etiam penes voluntatem : et Apostolus ad Rom. x habet : *Corde... creditur ad justitiam; ore autem confessio fit ad salutem*. Sane mens nostra nunquam ad assensum determinatur, nisi vel ab ipsa veritate per suam evidentiam, vel a voluntate per liberam sui motionem. Atqui in rebus fidei non potest mens nostra determinari ad assensum per veritatis evidentiam, cum res fidei non sint apparentes; ergo determinatur per liberam ac piam voluntatis motionem : ideo fides est meritoria apud Deum. S. Thomas.

¹ 2, 2, q. 4, a. 1. Sed quomodo sciunt quæ nondum sunt, ut futura resurrectio, iudicium generale, aliæque veritates futuræ? R. Communius docent Theologi, beatos hæc non scire per fidem divinam sicuti nos; sed illa in Deo video videre intuitive.

245. *Quid de hæretico, qui quosdam articulos credit, et quosdam rejicit?* R. Vel agitur de hæretico materiali, qui nempe credere paratus est quidquid Ecclesia catholica credit, et ex ignorantia tantum in quibusdam fidei dogmatibus errat; quia nondum Ecclesiæ sensum est assecutus. Vel agitur de hæretico formali, qui nempe post assecutum Ecclesiæ sensum adhuc in quibusdam assentiri recusat.

Si 1, hæreticus ille totam et integram fidem habet *in habitu*; nam non errat pertinaciter : sic nemo negaverit veram fidem habuisse S. Cyprianum etiam actu, quo Baptisma ab hæreticis collatum rejiciebat uti invalidum. Si 2, Durandus aliique pauci existimant veram fidem in hæreticis formalibus aliquantulum adhuc manere relate ad eos articulos, quos credunt. Communis tamen et verior sententia cum D. Thoma negat; etenim sicut peccatum mortale contrariatur charitati, ita discredere unum articulum contrariatur fidei : atqui charitas non remanet in homine post unum peccatum mortale; ergo nec fides in eo, qui discredet unum articulum fidei. Adde : qui nonnulla credit, et nonnulla rejicit, agit ex proprio iudicio, ideoque non ex fide, ut argumentatur D. Augustinus¹. Adde : fides habet unum medium credendi, *scilicet propter veritatem primam propositam nobis in Scripturis secundum doctrinam Ecclesiæ intelligentis sane; et ideo qui ab hoc medio decidit, totaliter fide caret* : ita Angelicus². Hinc Apostolus de quibusdam, qui tantum negabant corporum resurrectionem, generatim ait, quod *circa fidem naufragaverunt*³.

CAPUT TERTIUM

DE FIDEI PROPRIETATIBUS

Plures sunt fidei divinæ proprietates, seu plures requiruntur conditiones, ut fides divina uti genuina habeatur. Oportet nempe, ut sit : 1. *libera*; legitur enim : *qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit; qui vero non crediderit, condemnabitur*⁴. Quæ verba evidenter supponunt possibilitatem credendi et non credendi; 2. *honestas* : sane si laudabilis est fides humana, multo magis divina juxta illud : *Si testimonium hominum accipimus, testimonium Dei majus est*⁵; — 3. *supernaturalis*, fides enim hæc nostra tendit ad Deum supernatu-

¹ L. XVII, c. III, contra Faustum.

² 2, 2, q. 5, a. 3. — ³ I Tim. I.

⁴ Marc. XVI. — ⁵ I Joan. V.

raliter cognitum : ergo ejus actus supernaturalis est ; — 4. *una*, juxta illud Apostoli : *Unus Dominus, una fides, unum baptisma*¹ : una tum ratione rerum quæ creduntur, quatenus omnes unum et idem credere debemus ; tum ratione motivi quod nos movet ad credendum, scilicet una Dei veracitas ; — 5. *meritoria* ; hinc Tridentinum docet fidem præparare hominem ad justificationem² : et Apostolus de Judicibus et Prophetis dicit : *Per fidem vicerunt Regna, operati sunt justitiam, adepti sunt repromissiones*³ ; — 6. *obscura*, ex parte nempe rei revelatæ : alioquin de ea non haberetur fides, sed scientia. Revelatio quidem fidei existentiam infallibiliter aperit, sed naturam ejus non manifestat. Ceterum hoc non impedit, quominus fides omnimodam habeat certitudinem, credibilitatem et necessitatem.

Etsi fides sit fundamentum omnis justificationis, ac sine illa salus non obtineatur ; non ideo tamen prima gratia dici debet ; prior enim est gratia illa quæ ut prævenit voluntatem, sic prævenit et fidem : ita fideles et hæretici sæpe gratias sufficientes recipiunt, quibus alliciuntur ad fidem ipsam amplectendam. Contraria autem doctrina damnata est Bulla tum *Unigenitus*, tum *Auctorem fidei*.

Art. I. — De fidei certitudine ac credibilitate.

246. Q. 1. *Quanta est fidei certitudo?*

R. Tanta est fidei certitudo, quanta est ipsa Dei revelantis auctoritas : huic enim soli tanquam objecto suo formali innititur ; atqui Dei auctoritas in revelando certissima est ; ergo et fides nostra. *Major* a nemine impugnatur : *minor* rejicitur a Priscillianistis, a Manichæis et a quibusdam aliis, qui contendebant Deum mendacii esse capacem. Sed est atrox blasphemia ; auctoritas enim Dei in revelando est quædam quasi complexio tum ex infinita sapientia, qua res uti sunt ita novit, ut falli non possit ; tum ex infinita bonitate, qua res uti sunt, ita nobis vult revelare, ut non possit fallere. Hinc in Scripturis legitur : *Non est Deus quasi homo, ut mentiatur : est autem Deus verax ; omnis autem homo mendax*. Unde tuti exclamare debemus cum Apostolo : *Scio... cui credidi, et certus sum*⁴.

¹ Eph. iv.

² Sess. vi, c. vi. — ³ Hebr. xi.

⁴ Num. xxiii ; Rom. iii ; et Tim. i.

Accedit ratio : 1. Deus est summa veritas ; atqui si in revelando mentiri posset sive de potestate ordinaria sive de extraordinaria, jam non esset summa veritas ; 2. Deus est ens perfectissimum, ideo ejusdem naturæ omnino repugnat agere malum ; quia semper est contrarietas boni et mali, veri et falsi ; 3. fides supernaturalis et utilis ad salutem requirit assensum certum ac firmum ; sed hic assensus haberi non potest sine certa ac firma revelatione. Hinc Innocentius XI hanc sub n. 21 damnavit propositionem : *Assensus fidei supernaturalis et utilis ad salutem stat cum notitia solum probabili revelationis ; imo cum formidine, qua quis formidat, ne locus sit Deus (D)*.

247. Q. 2. *Quid est fidei credibilitas et quotuplex?*

R. Fidei credibilitas est evidentia illa, propter quam nos rebus revelatis assensum nostrum exhibemus. Duplex evidentie genus oportet distinguere : aliud, quod rem aliquam ostendit evidenter esse veram, et dici potest *evidentia veritatis* ; aliud, quod evidenter ostendit rem illam esse credibilem, et potest appellari *evidentia credibilitatis*. Illud est evidenter verum, quod ab intrinsicis rei principiis evidenter cognoscitur : hoc modo certum est duo et duo efficere quatuor. Illud autem est evidenter credibile, quod probatur argumentis extrinsecis, nempe testibus, monumentis, signis et similibus tam fide dignis, ut illud evidenter appareat firmo assensu omnino dignum, neque in dubium amplius revocabile absque imprudentiæ censura : hoc modo certi sumus existere Romam, licet ibi non fuerimus.

248. *Quænam (quæres) evidentia fidei nostræ convenit?* Fidei nostræ non convenit evidentia veritatis ; si enim fides haberet hanc evidentiam, jam frustra diceretur ab Apostolo *argumentum rerum non apparentium*. Convenit tamen evidentia credibilitatis, qua fit rationabile obsequium nostrum : *Non enim crederet (homo), ait Angelicus, nisi videret ea esse credenda, vel propter evidentiam signorum, vel propter aliquid hujusmodi*¹. Sic evidentia credibilitatis cognoscimus mysterium SS. Trinitatis fuisse nobis a Deo revelatum, et ab

¹ 2, 2, q. 1, a. 4.